

Inleiding

Het onderzoek op het terrein van terrorisme en radicalisering heeft sinds de aanslagen van 11 september 2001 in New York een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Het doel van dit themanummer is te reflecteren op dit vakgebied en verschillende onderzoeksbenaderingen aan bod te laten komen. Op deze wijze wordt duidelijk wat de sterke punten en de beperkingen van de verschillende benaderingen zijn en hoe deze elkaar kunnen aanvullen.

Er is in dit nummer tevens aandacht voor de problematische kanten van wetenschappelijk onderzoek doen op dit terrein. Die betreffen onder andere het gebrek aan bronnen: enerzijds is veel informatie waarover de overheid beschikt vertrouwelijk of geheim, anderzijds is het bepaald niet gemakkelijk betrouwbare gegevens te verkrijgen van geradicaliseerde individuen en jihadistische organisaties.

Vier van de zes bijdragen zijn in meer of mindere mate gebaseerd op lezingen die eind januari 2017 werden gehouden tijdens een conferentie van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad (SWR) van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Aanvullingen zijn er in de vorm van een recensie en een artikel over onderzoek naar Nederlandse jihadisten.

In het openingsartikel beschrijft *Beatrice de Graaf* in vogelvlucht de ontwikkelingen in het vakgebied van terrorisme- en radicaliseringsstudies vanaf de jaren zeventig. Zij staat stil bij de zoektocht naar een adequate definitie van terrorisme en waarschuwt voor de valkuilen waarin onderzoekers kunnen lopen. Los van het eerdergenoemde gebrek aan bronnen is ook de nabijheid tot de (westerse) overheidsmacht zo'n valkuil, namelijk het risico op een eenzijdig perspectief. Het waren immers overheden die, worstelend met handelingsverlegenheid, een belangrijke impuls gaven aan het ontstaan van deze discipline. Ook de enorme onderzoeksbudgetten die na 2001 beschikbaar kwamen, vormen in zekere zin een probleem omdat die tot een radicaliseringsindustrie hebben geleid, waarbij het kaf maar moeilijk van het koren te scheiden is. De Graaf roept haar collega-onderzoekers op het terrein van terrorisme en radicalisering op tot reflectie en stil te staan bij de vraag op welke wijze onderzoek daadwerkelijk kan bijdragen aan de preventie en aanpak van radicalisering en terrorisme. *Michèle Bal* en *Kees van den Bos* richten zich in hun bijdrage op de rol van basale psychologische processen bij radicalisering richting

terrorisme. Vooral percepties van onrecht spelen een centrale rol bij verschillende vormen van radicalisering. Wanneer situaties als onrechtvaardig worden ervaren, bijvoorbeeld omdat er sprake lijkt te zijn van horizontale of verticale deprivatie, kunnen sterke emotionele en gedragsmatige reacties volgen. Wanneer mensen zich daarbij ook nog eens onzeker voelen over zichzelf en hun sociale positie, worden groepsgrenzen versterkt en raken mensen gemotiveerd hun eigen groep te verdedigen. Zich aansluiten bij een radicale organisatie kan hierdoor aantrekkelijker worden. Na aansluiting volgt een vicieuze cirkel van identificatie met radicaal gedachtegoed en afwijzing van de status quo, die kan uitmonden in het rechtvaardigen van geweld als middel om sociale verandering teweeg te brengen. Enkele implicaties voor interventies worden besproken.

In de afgelopen jaren reisden zo'n driehonderd Nederlandse jihadisten naar Syrië en Irak en groeide de Nederlandse jihadistische beweging uit tot honderden personen. *Edwin Bakker* doet verslag van een onderzoek naar de vraag wat de kenmerken zijn van de Nederlandse jihadisten (Syriëgangers) en welke typen en rollen er te onderscheiden zijn binnen de jihadistische scenes. Gekozen werd voor het optekenen van het levensverhaal van een aantal personen in de jihadistische scene. Bakker wil daarmee het fenomeen nader duiden en ook aanknopingspunten vinden voor beleid met betrekking tot deze personen. Aansluitend gaat *Joas Wagemakers* in op de vraag welke rol ideologie speelt in de radicalisering van moslims. Hij gaat daarbij eerst kort in op de bestudering van ideologie in sociale bewegingen. Vervolgens past hij het raamwerk dat hieraan wordt ontleend toe op twee voorbeelden van islamitische radicalisering. Wagemakers laat zien dat ideologie wel degelijk een rol kan spelen in de radicalisering van moslims, maar dat dit op verschillende manieren gebeurt en dat de invloed van ideeën mede bepaald wordt door contextuele factoren.

In de historisch getinte bijdrage van *Marnix Croes* staat de vraag naar de relatie tussen islam en terrorisme centraal, waarbij hij zich afzet tegen wetenschappers die dit verband ontkennen. Croes beargumenteert op basis van gegevens uit de Global Terrorism Database in de eerste plaats dat het islamitisch terrorisme sinds 2002 domineert. In de tweede plaats richt hij zich op het salafisme, de geloofsleer van veel jihadisten. Door de overeenkomsten met andere puriteinse, fundamentalistische hervormingsbewegingen binnen de islamitische

geschiedenis aan te geven beargumenteert hij dat het huidige salafisme geen nieuw verschijnsel is en past in een islamitische traditie. Het themanummer wordt afgesloten met een essay, waarin **Oskar Verkaaik** het eerder dit jaar verschenen boek van Pim Aarns en Ineke Roex *'Als ik iemand beledigd heb, dan was dat mijn bedoeling': Sharia4Belgiums ideologie en humorgebruik* bespreekt. Verkaaik analyseert de verschillende functies van politieke humor en laat zien hoe in de loop der tijd de doelwitten van humor zijn veranderd. Was eerder vooral het establishment het mikpunt, tegenwoordig zijn het juist vaak de zwakkeren en de minderheden die het 'slachtoffer' zijn. Met humor kun je heel goed anderen vernederen, marginaliseren en uitsluiten, aldus Verkaaik. Zeker over leden van (streng) religieuze groepen wordt gedacht dat zij geen gevoel voor humor hebben. Het boek van Aarns en Roex logenstraft deze veronderstelling. Zij analyseren het gebruik van politieke humor door de leiders van de radicaal-islamitische organisatie Sharia4Belgium, evenals humoristische uitingen van de organisatie in online video's. Rechtse tegenstanders worden belachelijk gemaakt, seksuele normen worden voorzien van een ludieke kritiek en moslims die een andere versie van de islam aanhangen, worden bespot.

Marit Scheepmaker